

Hoofstuk 2

DIE IDEOLOGIE VAN ESTETISERING

1 Twee besware

Die estetisering van die reg is 'n onderliggende tema in twintigste eeuse politieke filosofie wat in die laaste dekade van die vorige eeu rondom die gedagte van postmodernisme opnuut prominensie verwerf het. Die estetisering van politiek word gewoonlik afwysend beoordeel en vereenselwig met pogings om politieke aksie in estetiese (in teenstelling tot normatiewe) terme te bedink en te beoordeel. Vanuit die dominante teoretiese perspektief impliseer die estetisering van die politiek 'n disintegrasie van regstaatlikheid en die moderne strewe na die formele realiseerbaarheid van die reg. By gebrek aan 'n duidelike normatiewe of rasonele dimensie verval estetiese interpretasies van politieke aksie noodwendig in 'n politiek van geweld. Hierdie konsensus oor die estetisering van politieke aksie en die regstaat is so sterk gevestig dat Martin Jay¹ onlangs daarna as 'n selfstandige ideologie begin verwys het. Daarmee bedoel hy dat verskillende voorstelle vir 'n estetiese republiek nie meer op eie meriete beoordeel word nie, maar voor die voet en by wyse van assosiasie as 'n terugkeer na politieke terreur afgemaak word.²

In hierdie hoofstuk ondersoek ek die oorsprong en trefkrag van die ideologie wat rondom die gedagte van 'n estetiese regsorde tot stand gekom het. My oogmerk is voorlopig om 'n teoretiese opening te skep waarbinne 'n bespreking van Nietzsche, Arendt en Lyotard se denke later onderneem kan word. Ek begin deur twee besware wat gewoonlik teen die estetisering van moderniteit ingebring word, in omgekeerde volgorde van nader te ondersoek. Hierdie besware kan kortliks soos volg saamgevat word: Die realiteit van Europese fascisme gedurende die 1930's bewys dat enige toepassing van 'n

¹ Martin Jay *Force Fields: Between Intellectual History and Cultural Criticism* (1993) 71-81.

² Jay (*op cit supra* n 1) 83: "[N]ot every variant of the aestheticization of politics must lead to the same dismal end. The wholesale critique of 'the aesthetic ideology', to return to our initial question, can thus be itself deemed ideological if it fails to register the divergent implications of the application of the aesthetic to politics. For ironically, when it does so, it falls prey to the same homogenizing, totalizing, covertly violent tendencies it too rapidly attributes to 'the aesthetic' itself". In 'n sekere sin kan die res van hierdie studie beskou word as 'n bespiegeling rondom hierdie enkele stelling van Jay.

estetiese perspektief op die politiek in post-apartheid Suid-Afrika uiters *gevaarlik* is; en, tweedens het die demokratiese politieke revolusies van die 1990s 'n estetiese perspektief op republikeinse politiek *onnodig* gemaak. Uit die aard van die saak word hier standpunt ingeneem teen beide hierdie stellings, en daarmee ook teen die ideologiese verwerping van die estetiese republiek, op 'n wyse wat slegs op 'n latere stadium in die afsonderlike besprekings van Nietzsche, Arendt en Lyotard werklik gestand gedoen sal kan word.

Ek begin my bespreking met die stelling dat die estetisering van die reg as 'n kritiese strategie deur die opkoms van konstitusionele demokrasie onnodig gemaak is. Hierdie stelling berus tot 'n groot mate op Jurgen Habermas se tipering van konstitusionalisme as die suiwerste vorm wat die formalisering van die reg in moderniteit kan aanneem.³ Dit bied daarom ook 'n konteks waarbinne die *formalisering* en die *estetisering* van die reg as twee kontrasterende kritiese moontlikhede binne moderniteit aan die kaak gestel kan word.

2 Estetisering en konstitusionele demokrasie

Habermas se apologie vir die moderne konstitusionele staat steun sterk op die werk van die Duitse sosioloog Max Weber.⁴ Weber se regsosiologie bevat 'n treffende ontleding van die inherente dinamiek van moderniteit waarbinne die lot van die moderne reg uitgespeel word. Volgens Weber word die kulturele landskap van moderniteit gekenmerk deur 'n verskeidenheid outonome waardesfere wat los van mekaar ontwikkel. So word die wetenskap, die reg en die estetika in die moderne Westerse kultuur naas mekaar aangetref sonder dat enige verwantskap tussen waarheid, geregtigheid en skoonheid bly voortbestaan. Aansprake in elkeen van hierdie waardesfere word op grond van eiesoortige geldigheidsmaatstawwe beoordeel. Die moderne fragmentasie van kulturele eenheid impliseer vir Weber daarom 'n voortdurende en onreduceerbare stryd tussen botsende en

³ Jurgen Habermas "How is legitimacy possible on the basis of legality" en "On the idea of the rule of law" in Stirling McMurrin (red) *The Tanner Lectures on Human Values: Vol VIII* (1988) 219-279.

⁴ Max Weber *From Max Weber: Essays in Sociology* (1948) 323-359; *Economy and Society Vol I: An Outline of Interpretive Sociology* (1968) 641-900; *Max Weber: Selections in Translation* (1978) 226-250, 341-354; en *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (1930) 13-31.

onversoerbare waardes wat nie rasioneel besleg kan word nie.⁵

Sover dit die outonomie van die juridiese sfeer aangaan verklaar Weber dat die interne rasionaliteit van die reg aan die hand van die formaliteit daarvan gemeet moet word.⁶ Die ideaal van formele rasionaliteit wat Weber in gedagte het is die abstrakte konseptuele regs wetenskap van die negentiende eeu se pandektistiese.⁷ Weber se viering van die pandektistiese regs wetenskap as die hoogtepunt van die Westerse kultuur verkry bykomende betekenis wanneer hy legaliteit verhef tot die enigste basis van politieke legitimiteit. Volgens Weber het juridiese dominasie teen die einde van die negentiende eeu in Europa ouer charismatiese en tradisionele vorme van dominasie verdring. Politieke legitimiteit berus gevolglik volledig op die *rule-of-law* wat Weber op sy beurt suiwer in positivistiese terme verstaan.

Weber was wel terdeë bewus daarvan dat sy droom van juridiese dominasie reeds teen die einde van die negentiende eeu onder druk verkeer het. In sy uitgebreide sosiologiese ontleding van die opkoms

⁵ Weber (*op cit supra* n 4) 149, 152. Die pluraliteit van waardes en die konflik wat noodwendig tussen die verskillende waardes gemaak moet word kan volgens Weber slegs deur 'n profet of nuwe verlosser opgelos word (153). Vir die res van ons is die enigste taak om "die lot van die tye soos 'n man te dra" (155).

⁶ Kant het die formalisering van moraliteit en die reg binne moderniteit geloods in sy *Critique of Practical Reason* (1996) 41 waarin hy die rasionaliteit en die formalisme van die reg aan mekaar gelykstel: "A rational being cannot regard his maxims as practical universal laws, unless he conceives them as principles which determine the will, not by their matter, but by their form only... Now, when we abstract from law all matter, i.e., every object of the will (as determining principle), nothing is left but the mere *form* of a universal legislation. Therefore, either a rational being cannot conceive his subjective practical principles, that is, his maxims, as being at the same time universal laws, or he must suppose that their mere form, by which they are fitted for universal legislation, is alone what makes them practical laws."

⁷ Weber (*op cit supra* n 4) 657: "Present-day legal science, at least in those forms which have achieved the highest measure of methodological and logical rationality, i.e., those that have been produced through the legal science of the Pandectists' Civil Law, proceeds from the following five postulates: viz, first, that every concrete legal decision be the 'application' of an abstract legal proposition to a concrete 'fact situation'; second, that it must be possible in every concrete case to derive the decision from abstract legal propositions by means of legal logic; third, that the law must actually or virtually constitute a 'gapless' system of legal propositions, or must, at least, be treated as if it were such a gapless system; fourth, that whatever cannot be 'construed' rationally in legal terms is also legally irrelevant; and fifth, that every social action of human beings must always be visualized as either an 'application' or 'execution' of legal propositions, or as an 'infringement' thereof, since the 'gaplessness' of the legal system must result in a gapless 'legal ordering' of all social conduct."

Vir 'n algemene verduideliking van die pandektistiese privaatreghetologie sien Derek van der Merwe "Ramus, mental habits, and legal science" in Danie Visser (red) *Essays on the History of Law* (1989) 32.

van semantiese regsformalisme noem en bespreek hy naamlik 'n aantal anti-formalistiese neigings wat besig was om in moderne samelewings na vore te tree.⁸ Weber verwys in hierdie verband na die nuwe kollektiewe arbeidsreg, die *freirecht*-skool in Duitsland (die eweknie van die Amerikaanse Realiste) en die toenemende sosio-ekonomiese sensitiwiteit van welvaartstaat politici. Kortom, alle aansprake wat politieke legitimiteit op substantiewe en funksionele oorwegings gegrond het, eerder as op formele legaliteit. Weber het al hierdie verskynsels sonder uitsondering verwerp as tekens van irrasionele verval en vervlakking wat die verdere rasionalisasie van die reg bedreig en die projek van moderniteit en die Verligting in gevaar stel.

Ten spyte van Weber se volgehoue verdediging van regsformalisme en die rasionalisasieproses wat in moderniteit ontvou het, is daar tog enkele aanduidings in sy sosiologie dat hy met die gedagte geworstel het dat die rasionalisasieproses nie eenduidig 'n positiewe proses was nie, maar dat dit ook 'n onrusbarende en ironiese donker kant gehad het wat besig was om die mens in 'n wêreld sonder vryheid en betekenis te verstrik. In een van sy bekendste uitlatings beskryf hy die eindreslutaat van die kulturele rasionalisasie waarvan juridiese dominasie deel gevorm het, soos volg:⁹

[The Puritan order] is now bound to the technological and economic conditions of machine production which to-day determine the lives of all individuals who are born into this mechanism, not only those directly concerned with economic acquisition, with irresistible force. Perhaps it will so determine them until the last ton of fossilized coal is burned. In Baxter's view care for external goods should only lie on the shoulders of the 'saint like a light cloak, which can be thrown aside at any moment'. But fate decreed that the cloak should become an iron cage ... No one knows who will live in this cage in the future, or whether at the end of this tremendous development entirely new prophets will arise, or there will be a great rebirth of old ideas and ideals, or, if neither, mechanised petrification, embellished with a sort of convulsive self-importance. For of the last stage of this cultural development, it might truly be said: 'Specialists without spirit, sensualists without heart, this nullity imagines that it has

⁸ Weber (*op cit supra* n 4) 882-895.

⁹ Weber (*op cit supra* n 4) 181-182. Sien veral die latere opstelle "*Politics as a vocation*" en "*Science as a vocation*" beide in Weber (*op cit supra* n 4) 77 en 129.

attained a level of civilization never before achieved.'

Weber tematiseer met ander woorde daarmee in sy regsosiologie beide die formalisering van die reg relatief tot kuns en moraliteit en die bedreiging van instrumentele rasionaliteit wat gelyktydig saam met daardie proses ontketen word. Hiermee is die agenda vir kritieke teorie in die twintigste eeu opgestel. Twee tipiese reaksies teen die instrumentaliserende werking van rasionaliteit wat Weber beskryf kan binne die tradisie van kritieke teorie onderskei word. Die eerste behels die estetisering van Weber se regsformalisme en die tweede die verdere verfyning van Weber se droom van 'n outonome regsformalisme.

Die eerste staan in die teken van Horkheimer en Adorno¹⁰ se poging om Weber se tentatiewe vrese oor die effek van rasionalisasie in 'n meer omvattende teorie oor die Dialektiek van Verligting te omskep. Volgens Horkheimer en Adorno kan die rasionalisasieproses van die Westerse samelewing nie meer die waarborg van toekomstige bevryding gestand doen nie. Instrumentele rasionaliteit het die nuwe medium van die moderne mens se onderdrukking geword. Rasionaliteit het die mens noodwendig verstrengel in die reduksie van haar komplekse lewenswêreld tot die manipuleerbare en logies operasionele eenhede van identiteitsdenke waaronder regsformalisme inbegrepe is.

In Adorno se latere denke vind daar gevolglik 'n verskuiwing plaas waarvolgens vryheid en geregtigheid, tesame met die politiek wat hierdie waardes moet ondersteun, nie meer in die wetenskap of regsorde gevind word nie maar in die estetiese sfeer in beskerming geneem word. Adorno suggereer dat slegs die interne dinamiek van modernistiese kunswerke soos Schoenberg se musiek daarin slaag om die identiteitslogika wat in die reg en wetenskap aan die orde is effektief te weerstaan.¹¹

¹⁰ Horkheimer en Adorno *The Dialectic of Enlightenment* (1972). Horkheimer en Adorno verbind hulle tot die gedagte dat vryheid slegs op grond van die Verligting moontlik is maar hou vol dat die Verligting ook die saadjie van onvryheid bevat. Die destruktiewe element van die Verligting skuil in die tegniese houvas wat die outokratiese subjek daardeur oor die werklikheid verkry (xvi).

¹¹ Theodor Adorno *Aesthetic Theory* (1984). Adorno verwoord sy siening van 'n geslaagde kunswerk soos volg: "In art, the criterion of success is twofold: first, works of art must be able to integrate materials and details into their immanent law of form; and, secondly, they must not try to erase the fractures left by the process of integration, preserving instead in the aesthetic whole the traces of those elements which resisted integration" (9-10). In Adorno se oë word die outonomie van die kunswerk van buite af deur die

Die estetisering van kritieke teorie wat Adorno voorgestaan het kan beskou word as die voorloper vir die veel meer omvattende estetisering van die moderne wetenskap en reg wat later deur postmoderne denkers onderneem is. Hierdie postmoderne estetisering is onlangs deur Allan Megill¹² en David Carroll¹³ rondom tekste van Nietzsche, Derrida, Foucault en Lyotard as 'n onlosmaaklike effek van kulturele moderniteit self ontleed. Uit hierdie oogpunt open die pluraliteit van wetenskap, reg en kuns waarvan Max Weber praat beide 'n strewe na selfbegronde outonomie en die konstante ondermyning van daardie moontlikheid. As die tradisie van moderne regsfilosofie in navolging van Kant, Weber en Habermas in die teken van eersgenoemde staan, herhinner Megill en Carroll regsfilosowe dat daar binne moderniteit ook 'n alternatiewe estetiese tradisie van ontwinging bestaan. Die vraag wat hier ondersoek word is of hierdie alternatiewe estetiese tradisie enige meriete vir 'n

kommoditeitslogika van die kultuurindustrie bedreig. Weerstand teen die outonome eenheid van die kunswerk vind egter ook van binne af plaas. Geslaagde kuns moet die tekens van hierdie interne verset na buite laat blyk. Die geslaagde kunswerk oorleef slegs tot die mate dat dit besmet word met dieselfe kiem wat dit bedreig. Ware kuns internaliseer die onderdrukkingsprinsipe - die onheil van die werklikheid - eerder as om 'n futiele protes daateen te uiter. Lyding word met ander woorde geïnternaliseer as 'n strukturele element en nie as inhoud van proteskuns nie (27-28). Dit beteken dat vir Adorno die *vorm* van die kunswerk die sleutel is tot die politieke inhoud van die kunswerk (327).

Die spannings in 'n kunswerk kan net verstaan word in verhouding met die spannings buite die kunswerk: "The unresolved antagonisms of reality reappear in art in the guise of immanent problems of the artistic form" (8). Anders gestel: "Works of art cannot rest content with such vague and abstract universality as is typical of classicism. They depend on diremption, and that means that the concrete historical situation, art's other, is their condition. Their social truth depends on whether or not they open themselves to that concrete content, making it their own through assimilation. Their law of form for its part does not smooth over the cleavage but concerns itself with how to shape it" (328).

Estetiese universaliteit (die enigste oorblywende alternatiewe tot abstrakte, konseptuele of rasionele universaliteit) is slegs geslaagd indien dit in die totaliteit van die kunswerk die spore bewaar van die andersheid wat die proses van integrasie waaruit die kunswerk gebore is sigbaar laat. Hierdie spore van andersheid word volgens Adorno opgemerk in die dissonante dimensie van modernistiese kuns. Dissonansie is volgens Adorno die konstante van modernisme (21). Die dissonante is die *locus* van transendensie wat verhoed dat die werklikheid verval tot onmiddelikheid sonder geheue en herhindering aan die ander (22). Estetiese harmonie sonder die teenwoordigheid van kontradiksie is vir Adorno esteties irrelevant: "Dissonance is the truth about harmony" (161).

Adorno se siening van die kritiese potensiaal van modernistiese hoë kuns onderlê latere besware teen postmodernisme as 'n fase van kommodifisering wat ook die tradisie van die avant-garde en hoë kuns volledig kommodifiseer en so alle kritiese moontlikhede uit die samelewing ontnem. Sien hieroor Terry Eagleton "Capitalism, modernism and postmodernism" 1985 *New Left Review* 60-73 en Frederick Jameson *Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism* (1991) 1-54.

¹² Allan Megill *The Prophets of Extremity* (1985) *passim* maar veral 2-20.

¹³ David Carroll *Paraesthetics* (1987) *passim* maar veral xi-xviii.

post-apartheid regsfilosofie van transformasie inhou.

Allan Megill gebruik die term *aestheticism* om die estetiese ontvrigting van moderniteit wat deur skrywers soos Nietzsche, Foucault en Derrida uitgevoer word, te beskryf. Hy omskryf die term soos volg:¹⁴

[Aestheticism is] an attempt to expand the aesthetic to embrace the whole of reality. To put it in another way, I am using it to refer to a tendency to see 'art' or 'language' or 'discourse' or 'text' as constituting the primary realm of human experience.

Kant se poging in sy derde kritiek om die outonomie van estetiese oordele naas die wetenskap en die reg te verseker vorm volgens Megill die basis vir *aestheticism* as 'n reaksie teen die rasonele ideale van moderniteit. Sodra die outonomie van kuns eers gevestig is word dit moontlik om die dinamiek van estetiese oordele en interpretasies na die wetenskap, en meer belangrik, die reg uit te brei. Megill beskou *aestheticism* daarom beide as 'n effek van en reaksie teen Kant se tematisering van die pluraliteit wat die moderne kulturele landskap kenmerk. Verteenwoordigers van *aestheticism* onderneem hiervolgens 'n rebellie teen Kant deur Kant se eie intellektuele middele teen hom in te span. Die grense tussen waarheid, geregtigheid en skoonheid, of tussen die reg en kuns, wat Kant daarstel, word hier op die spel geplaas:¹⁵

The aestheticist move is to transgress the boundary that is established between what is art and what is not-art. An attempt is made to carry over what has been won within the aesthetic into the world of human action - forgetting, in this movement, that such winnings are dependent on the existence of the boundary in the first place.

Sonder die verdelings wat Kant aanvanklik postuleer is hierdie korruptering of estetisering van Kant

¹⁴ Megill (*op cit supra* n 12) 2.

¹⁵ Megill (*op cit supra* n 12) 157.

se filosofiese projek (*aestheticism*) nie moontlik nie.¹⁶ Die Kantiaanse agtergrond waarteen die estetisering van moderniteit ontvou bring *aestheticism* dadelik in verband met die Romantiek as 'n estetiese reaksie teen die Verligting.¹⁷ Die estetiese dimensie van die Romantiek is vanselfsprekend vir Megill besonder belangrik omdat dit nie alleen die kunstenaar nie, maar kuns as sodanig verhef tot die beliggaming van 'n dieper eenheid, waarheid en versoening as waartoe die analitiese rasionaliteit van die Verligting toegang verleen. Die fragmentasie van kultuur en die verdeling van die subjek teen haarself kan volgens die romantiese visie deur kuns (in besonder poësie) genees word. Die romantiek omvat 'n verering van kuns en die estetiese sfeer vêr bo die beperkte rol wat dit in Kant se weergawe van moderniteit moes vervul. Romantiek is daarom 'n voorbeeld van wat die estetisering van moderniteit na Kant sou kon behels. Megill is nietemin bedag daarop om te beklemtoon dat die Romantiek en *aestheticism* radikaal van mekaar verskil. In die tradisie van *aestheticism* is die romantiese geloof in en hunkering na die herstel van 'n primale en mitologiese eenheid tussen subjek en objek afwesig. Die estetiese reaksie van *aestheticism* staan in die teken van krisis sonder oplossing, dialektiek sonder herintegrasie of opbou.¹⁸

¹⁶ Megill (*supra op cit n 12*) 2. Dit is belangrik om te beklemtoon dat *aestheticism* uit die Verligting gebore is en dat dit 'in n parasitiese verhouding met moderniteit staan. Megill beskryf hierdie komplekse verhouding as een waarin Kantiaanse konsepte en kategorieë op 'n on-Kantiaanse wyse benut word (4). Lyotard maak dit selfs nog duideliker dat *aestheticism* (Lyotard se term vir min of meer dieselfde perspektief op moderniteit is *postmodernisme*) onlosmaaklik deel van moderniteit is:

"What, then, is the postmodern?... It is undoubtedly a part of the modern ... A work can become modern only if it is first postmodern. Postmodernism thus understood is not modernism at its end but in the nascent state, and this state is constant." (Jean-François Lyotard *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge* (1984) 79).

Postmodernisme is hiervolgens nie 'n anti-modernisme nie maar 'n voortdurende bevraagtekening van rasonele grondreëls waarmee die moderne orde gehandhaaf sou kon word. In die beste weergawes daarvan is dit 'n subversie van moderniteit se interne grensspel waarin geen transgressie moontlik is of verlang word nie. Sien ook Jacques Derrida *Positions* (1981) 12. Die feit dat *aestheticism* of postmodernisme (in hierdie sin) vierkantig in moderniteit gesetel is maak hierdie tradisie meer bruikbaar vir 'n rekonstruksie van politiek as sommige onlangse neo-Aristoteliaanse (anti-modernistiese) weergawes van republikeinse konstitusionalisme, soos die van Alisdair MacIntyre *After Virtue* (1981).

¹⁷ Megill (*op cit supra n 12*) 5.

¹⁸ Megill (*op cit supra n 12*) 19. Christoph Menke *The Sovereignty of Art: Aesthetic Negativity in Adorno and Derrida* (1998) 241 het onlangs 'n soortgelyke onderskeid tussen romantiese en moderne estetika ontwikkel. Volgens Menke is Habermas in sy volskaalse verwerping van die estetiese kritiek op rasionaliteit verblind deur die romantiese siening van kuns.

Megill se interpretasie van die post-Kantiaanse estetiese reaksie teen moderniteit sluit aan by Terry Eagleton *The Ideology of the Aesthetic* (1990) 366-372 se ontleding van dieselfde verskynsel. Eagleton onderskei ook tussen 'n romantiese ('n regse) en 'n modernistiese ('n linkse) weergawe van die estetisering van moderniteit. Modernisme is volgens hom gebore uit die bankrotskap van die romantiese wekroep om

'n Soortgelyke weergawe van die estetiese ondermyning van moderniteit is onlangs deur David Carroll met die term *paraesthetics* beskryf.¹⁹

Paraesthetics indicates something like an aesthetics turned against itself or pushed beyond or beside itself, a faulty, irregular, disordered, improper aesthetics - one not content to remain within the area defined by the aesthetic.

In 'n ander formulering beskryf Carroll *paraesthetics* as 'n poging om kuns in te span om die moderne subjek te bevry van die moralisme, dialektiek en dogmatisme van godsdiens, teorie en filosofie.²⁰ Dit beteken dat *paraesthetics* ook neerkom op 'n kritiese bevraagtekening van die Kantiaanse rasionele orde(s) en die mens se vermoë om die grense tussen die ordes effektief te patrolleer.²¹

The critical force of the questions of art and literature in the work of Foucault, Lyotard, and Derrida has to do with the fact that these terms are called on to provide openings or entryways into philosophy, history and politics. From the 'distance' instituted by art and literature, these other field are recast in a critical light and their fundamental assumptions exposed so that the boundaries defining and limiting them

versoening deur substantiewe estetiese beelde. Modernistiese hoë kuns is 'n negatiewe weergawe van die romantiese estetisering van moderniteit. Kuns as negatiewe kennis van die werklikheid. Kuns word hier 'n stille weerstand, 'n ondermyning van tradisionele vorm en betekenis. Estetiese outonomie word 'n soort negatiewe politiek.

Eagleton gaan egter voort om hierdie negatiewe estetika as 'n kritiese reaksie te verwerp en Habermas se teorie van kommunikatiewe rasionaliteit en deliberatiewe politiek as 'n volledige assimilasië van die modernistiese reaksie teen moderniteit voor te hou.

¹⁹ Carroll (*op cit supra* n 13). Carroll bespreek die paraestetika wat in die werk van Foucault, Lyotard en Derrida aangetref word. Net soos Megill beskou Carroll vir Nietzsche as die denker wat die deurgang na die transestetiese perspektief bewerkstellig het.

²⁰ Carroll (*op cit supra* n 13) xvi. Habermas maak dieselfde aanspraak in die naam van sy teorie van kommunikatiewe rasionaliteit. Vir hom is moralisme en dogmatisme die resultaat van die ongedieerde toepassing van ontwikkelings in die gespesialiseerde kennerkulture van moderniteit op die lewenswêreld. Anders as vir Carroll geld dieselfde volgens Habermas vir die estetisering van die politiek. Uit Habermas se oogpunt verruil die paraestetika waarna Carroll verwys moralisme en dogmatisme vir 'n ander soort absolutisme: para-estetika. Die dinamiek van die proses is presies dieselfde.

²¹ Carroll (*op cit supra* n 13) xv.

can be exceeded.

Net soos in die geval van Megill se *aestheticism* gaan dit volgens Carroll binne *paraestheticism* nie in die eerste plek bloot oor die verbreking van die grense tussen die estetiese, die teoretiese en die praktiese nie, maar oor die uitwissing van daardie grense. In dié verband onderskei Carroll *paraesthetics* ook duidelik van die oordrewe Romantiese idealisering van kuns en die estetiese sfeer, 'n verskynsel wat hy as *estetisisme* beskryf.²² Para-estetiese kritiese strategieë ontsnap volgens Carroll die estetisistiese versoeking omdat hierdie strategieë inherent onsuiver is - ook met betrekking tot die interne logika van die estetiese sfeer self. Dit gaan dus hier nie bloot oor 'n aanwending van suiwer estetiese oorwegings in die domeine van kennis en geregtigheid nie. Daarmee sou waarheid en geregtigheid volledig verplaas word. Dit gaan hier eerder oor die ontginning van die estetiese domein om die selfbegroning van waarheid en geregtigheid te problematiseer sonder om die besorgdhede van daardie domeine ten gunste van estetiese oorwegings volledig op te hef.

Anders as wat in die regsfilosofiese tradisie van moderniteit die geval is, suggereer Megill en Carroll dat die estetiese ontgraving van moderniteit, *aestheticism of paraesthetics*, as die fokuspunt van regsfilosofie geneem en 'n estetisering van die reg binne die dinamiek van moderniteit bedink kan word. Vir dié doel sou die werk van Nietzsche, Derrida en Lyotard as inspirasie kon dien. Dit is juis hierdie moontlikheid wat die ideologiese kritiek waarna Martin Jay verwys as oorbodig afwys.

Hierdie kritiek staan in die teken van Jurgen Habermas²³ se poging om die outonomie van die reg relatief tot kuns en wetenskaplike tegniek te verwesenlik deur Weber se interpretasie van regsformalisme opnuut aan 'n Kantiaanse ondervraging te onderwerp.²⁴ Weber se interpretasie van

²² *Ibid.*

²³ Die argument word die beste deur Habermas verwoord in sy oorsig oor die filosofiese interpretasie van moderniteit *The Philosophical Discourse of Modernity* (1987) en in sy essay "Modernity: an unfinished project" wat opgeneem is in D'Entreves en Benhabib (reds) *Habermas and the Unfinished Project of Modernity* (1996) 38-55. Sien ook Habermas (*op cit supra* n 3). Vir 'n soortgelyke argument sien Albrecht Wellmer "Hannah Arendt and judgement: the unwritten doctrine of reason" in May en Kohn (reds) *Hannah Arendt: Twenty Years Later* (1996) 33-52 en Terry Eagleton *The Ideology of the Aesthetic* (1990) 366-417.

²⁴ Volgens Habermas was dit Weber wat Kant se kritiese filosofie aanvanklik sosiologies verwerk het (Habermas "Philosophy as Stand-In and Interpreter" in Baynes, K., Bohman, J en McCarthy, T (reds) *After Philosophy: End or Transformation?* (1987) 297). In Habermas se herinterpretasie van Kant en Weber is

Kant se regsformalisme kom volgens Habermas neer op 'n neutralisering van die morele inhoud van Kant se siening van rasonele reg. Die erosie van die morele inhoud van Kant se regsbegrip tree volgens Habermas in die negentiende eeu na vore in die pandektistiese siening van subjektiewe regte as die wyse waarop die eise van die objektiewe reg in subjektiewe aansprake vertaal word, en in die reduksie van die *rule-of-law* tot 'n leerstuk van parlementêre soewereiniteit. Weber se viering van regsformalisme bou voort op beide hierdie reduksies van Kant se regsfilosofie. Weber reduceer Kant se siening van regsformalisme tot bloot die semantiese formaliteit of universalisme van die reg. Weber se siening van juridiese dominasie reduceer politieke legitimiteit op soortgelyke wyse tot die regsformalistiese ideal van juridiese legaliteit of 'n positivistiese interpretasie van die *rule of law*.

Op sterkte van sy teorie van kommunikatiewe rasionaliteit herinterpreteer Habermas die formele outonomie van die reg in prosedurele terme en poog terselfdertyd om die estetisering van kritiese teorie te ontmasker as 'n oorblyfsel van die subjekgesentreerde paradigma waarbinne die instrumentele interpretasie van rasionaliteit ook tuiskom. Beide die instrumentele interpretasie en die estetiese verwerping van rasionaliteit vorm doodloopstrate vir die kritiese projek omdat dit die inter-subjektiewe of kommunikatiewe dimensies van rasionaliteit ontken. Die pandektistiese regswetenskap, die leerstuk van parlementêre soewereiniteit en die kultuur van estetiese modernisme verteenwoordig hiervolgens almal patologiese vorme van subjektiwiteit.

Habermas beklemtoon hoe in Kant se regsfilosofie die formalisering van die reg in die teken staan van die universalisering van positiewe regsreëls. Regsformalisme het 'n inherent morele inhoud. Weber reduceer hierdie morele regsformalisme tot 'n semantiese formalisme wat geen verwysing na moraliteit meer bevat nie. Hierdie reduksie van regsformalisme, wat berus op sy subjektivistiese interpretasie van waardes, is nie in staat om die opkoms van die twintigste-eeuse welvaartstaat te verdiskonteer nie. Om hierdie rede beskou Weber die opkoms van die welvaartstaat as 'n onoorkombare stuikelblok in die weg van die rasionalisasie van die reg. Habermas aanvaar die

die sentrale dinamiek nie meer bloot die versplintering van outonome waardesfere nie, maar die kolonialisering van die lewenswêreld deur sistemiese of tegnokratiese imperatiewe. Habermas se mees volledige en standhoudende kritiese bespreking van Weber se siening dat regsformalisme die hoogtepunt vorm van moderniteit, word gevind in Habermas *The Theory of Communicative Action Vol 1: Reason and the Rationalisation of Society* (1984) 143-272 en Habermas *The Theory of Communicative Action Vol 2: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason* (1987) 303-331. Sien ook Habermas (*op cit supra* n 3).

welvaartstaat as 'n realiteit maar probeer Weber se siening van regsformalisme so herbedink dat dit nie meer deur die welvaartstaat bedreig word nie. Vir hierdie doel herinterpreteer hy Kant se morele universaliteit wat rasonale reg beliggaam in 'n kommunikatiewe rigting. Die reg is formeel rationeel indien dit 'n universele of morele uitkyk beliggaam, of in Habermas se spesifieke interpretasie van hierdie gedagte, indien dit deur rasonale demokratiese argumentasie regverdig kan word. Uit hierdie herinterpretasie van die rasonale outonomie van die reg kan Habermas dan verklaar dat konstitusionele demokrasie die ware outonomie en rasonale formalisering van die reg beliggaam.²⁵

Die rede hiervoor is dat kommunikatiewe rasionaliteit, in Habermas se oë, 'n transendentale normatiewe strukturaliteit beliggaam. Habermas poog om die ideaal van regsformalisme vanuit die transendentale perspektief van kommunikatiewe rasionaliteit en diskoersetiek te herdink. Sy diskoersetiek en gepaardgaande verdediging van konstitusionele liberalisme groei met ander woorde stelselmatig uit 'n Kantiaanse herinterpretasie van Weber se aanvanklike teoretisering van moderniteit. Vir Habermas gaan dit daarom steeds oor die konflik binne moderniteit tussen verskillende waardesfere en die vermoë van die praktiese sfeer om outonoom te bly staan, relatief tot die teoretiese en estetiese sfere onderskeidelik.²⁶ Habermas se aanspraak is dat die dinamiek van

²⁵ Net soos Weber glo Habermas dat die rasionaliteit van die reg uit die formalisme daarvan blyk. Anders as Weber vind Habermas die formalisme nie in die konseptuele regswetenskap van die privaatrek nie (vir Habermas het die welvaartstaat hierdie ideaal finaal verplaas). Vir Habermas bepaal die kommunikatiewe vorm van die reg die legitiemiteit en rasionaliteit daarvan. Habermas se meer abstrakte regsformalisme berus op sy teorie oor die transendentale struktuur van interpersoonlike kommunikasie. Die kommunikatiewe vorm van die reg verseker 'n minimum morele inhoud aan die regsorde. In die plek van 'n substantiewe etiese tradisie stel Habermas demokratiese besluitnemingsprosedures eerder as die blinde logika van 'n konseptuele regswetenskap. Sien hieroor Habermas (*op cit supra* n 3) 250 ev.

²⁶ Habermas gee toe dat die outonomie van die waardesfere wat hy verdedig tot nuwe probleme vir moderniteit aanleiding gee. Soos die gaping tussen die gespesialiseerde kennerkulture en die alledaagse lewenswêreld groei word die koherensie van die lewenswêreld bedreig. Om hierdie rede plaas Habermas (*op cit supra* n 24) 313 groot klem op die hervertaling van die oorrivings wat binne die outonome sfere (*expert cultures*) behaal word tot die taal van die lewenswêreld. Die taak van filosofie is voortaan om as medieerder en interpreteerder ter wille van lewenswêreld op te tree: "It might then be able to help set in motion the interplay between the cognitivist-instrumental, moral-practical, and aesthetic-expressive dimensions that has come to a standstill today, like a tangled mobile". Dit is uit hierdie oogpunt dat Habermas (*op cit supra* n 23) 340 die estetisering van moderniteit verwerp as 'n *ongemedieerde* aanwending van hoë modernistiese kuns as norm vir die alledaagse lewenswêreld:

"The *unmediated* transposition of specialized knowledge into the private and public spheres of the everyday world can endanger the autonomy and independent logics of the knowledge systems, on the one hand, and it can violate the integrity of the life-world contexts on the other. A knowledge specialized in only one validity-claim, which, without sticking to its specific context, bounces across the whole spectrum of

kommunikatiewe rasionaliteit die outonomie van praktiese rasionaliteit moontlik maak en, deur die formalisme van die reg na 'n hoër vlak van abstraksie te verplaas, vir die eerste maal die voltooiing van die projek van die Verligting in die vooruitsig stel.

Habermas bou in effek voort op dieselfde strategie wat Kant en Weber aanwend om moderniteit in beskerming te neem. Die formalisering van die reg word onderneem. Binne hierdie interpretasie van moderniteit staan regsformalisme afgeteken as die sleutel tot die post-metafisiese bevryding van die mens. Die projek van die Verligting behels uit hierdie oogpunt dat die outonomie of formalisme van die reg as 'n deurslaggewende waarde in beskerming geneem en verfyn word. Vir Habermas beteken dit dat die kommunikatiewe aard van demokratiese politiek juridies vertaal word.

Die selfkritiek wat kritieke teorie gedurende die twintigste eeu onderneem het eindig met ander woorde in twee uiteenlopende reaksies op die formele regswetenskap van die negentiende eeu wat nog deur Weber besing kon word. Aan die een kant bepleit postmoderne denkers 'n estetisering van die reg en aan die ander bepleit moderne denkers die verdere formalisering van die reg. Vir soverre regsformalisme in Habermas se interpretasie daarvan saamval met die demokratiese politiek van die moderne konstitusionele staat word laasgenoemde aanvaar as die nuwe medium van politieke bevryding. Dit is die nuwe demokratiese politiek waarvan Suid-Afrika so treffend deel vorm wat die verdere estetisering van die reg as 'n onnodige en polities onmagtige regsfilosofie ontmasker.²⁷

Habermas se viering van demokratiese politiek ten koste van 'n estetiese regsfilosofie berus egter op 'n hoogs gereduseerde siening van die tradisie van estetiese moderniteit. Christoph Menke²⁸ toon

validity, unsettles the equilibrium of the lifeworld's communicative infrastructure. Insufficiently complex incursions of this sort lead to the aestheticizing, or the scienticizing, or the moralizing of particular domains of life and give rise to effects for which expressivist countercultures, technocratically carried out reforms, or fundamentalist movements can serve as drastic examples".

²⁷ Dennis Davis *Democracy and Deliberation* (1999) 178-179 maak dit baie duidelik dat die estetisering van die reg niks meer is as die skyn van radikalisme nie. Volgens hom is dit 'n verskoning vir 'n styl van regsdenke wat nie bereid is om aktief by die politieke debat oor die reg betrokke te raak nie. Davis beskryf dekonstruksie in besonder as 'n nuwe vorm van formalisme wat die reg en politiek soos in die dae van apartheid duidelik van mekaar onderskei. Davis identifiseer hiermee een van die konstante besware teen die postmoderne estetisering van die reg en plaas daarmee ook die waarde van die onderskeid tussen politiek (*politics*) en die politieke (*the political*) onder verdenking. Sien oor laasgenoemde onderskeid Yannis Stravarakakis *Lacan and the Political* (1999).

²⁸ Menke (*op cit supra* n 17) 241.

oortuigend aan hoe Habermas in sy volskaalse verwerping van die estetiese kritiek op rasionaliteit verblind word deur die romantiese siening van kuns. Dit is op grond van hierdie siening dat Habermas selfs die modernistiese estetiese tradisie as deel van die paradigma van subjekfilosofie kan afmaak. Habermas baseer sy verwerping van die estetisering van die reg in wese op 'n Nietzscheaanse interpretasie van estetiese moderniteit waarin die outonomie van die estetiese *genius* sentraal staan. Die trefkrag van Habermas se kritiek sou dus verbreek kon word indien aangetoon kan word dat die estetisering van die reg nie noodwendig op grond van hierdie estetika hoef te geskied nie. My latere bespreking van Nietzsche, Arendt en Lyotard sal hierop afgestem wees. Terwyl Nietzsche Kant se estetika verwerp omdat hy *genius* aan oordeel onderwerp, gryp Arendt in haar latere tekste oordeel juis aan omdat dit volgens haar die kommunikatiewe of politieke aard van estetiese genot sentraal stel. Lyotard herdink op sy beurt Nietzsche se romantiese interpretasie van politieke *genius* deur die modernistiese avant-garde aan die sublieme en dus die etiese houvas van die onrepresenteerbare te koppel. In albei gevalle word die outonome (en in Lyotard se geval selfs die kollektiewe) politieke subjek radikaal ondermyn. Indien hierdie tentatiewe opmerkings in die later bespreking gestand gedoen kan word sou dit die moontlikheid heropen dat die demokratiese republiek en haar regsorde net behoorlik aan die hand van die estetiese bedink kan word.

Habermas slaag slegs daarin om 'n ondersoek van die estetiese dimensie van die demokratiese republiek af te wys omdat hy laasgenoemde as die tydelike vergrype van 'n onbeteuelde politieke subjek afmaak. Phillippe Lacoue-Labarthe suggereer daarenteen in sy reaksie op Heidegger se Nazisme dat selfs die fascistiese estetisering van Duiste politiek tydens die bewind van Nasionaal Sosialisme nie bloot 'n tydelike vergryp was nie, maar die vergestaltung van 'n siening van die staat as kunswerk wat terug strek in die Westerse politieke tradisie tot by die Sokratiese filosowe.²⁹ Die estetisering van politiek is hiervolgens nie 'n unieke of nuwe verskynsel nie maar onlosmaaklik deel van die Westerse normatiewe tradisie waarin politieke en estetiese kategorieë reeds vir meer as tweeduidend jaar vermeng word. Volgens Lacoue-Labarthe laat beide Plato en Aristoteles die Weste met die gedagte dat politiek en die stad tot die plastiese kunste behoort. Lacoue-Labarthe verduidelik dit soos volg.³⁰

²⁹ Phillippe Lacoue-Labarthe *Heidegger, Art and Politics* (1990) veral 61-76.

³⁰ Lacoue-Labarthe (*op cit supra* n 29) 66.

The fact that the political is a form of plastic art in no way means that the polis is an artificial or conventional formation, but that the political belongs to the sphere of *techne* in the highest sense of the term, that is to say in the sense in which *techne* is conceived as the accomplishment and revelation of *physis* itself. This is why the polis is so 'natural': it is the 'beautiful formation' that has spontaneously sprung from the 'genius of the people' (the Greek genius) according to the modern - but in fact very ancient - interpretation of Aristotelian mimetology.

Die mimetiese politieke gemeenskap word daarom ook deur Lacoue-Labarthe beskryf as 'n immanente gemeenskap.³¹ Politiek as spesie van plastiese kuns is ook 'n organiese politiek waarin die gemeenskap poog om die immanente wese daarvan as kunswerk te vergestalt en waarin die gemeenskap as 'n lewende of organiese kunswerk beskou word. In een vorm kan hierdie soort politiek die politieke gemeenskap se self-formasie en self-produksie anker rondom die samesmelting van die gemeenskap in fees, parade, skouspel en oorlog, of in die ekstatiëse identifisering met 'n Leier wat die wese van die gemeenskap vergestalt. Dit sou die fascistiese voorbeeld daarstel. Dieselfde estetisering van die politiek sou egter ook werksaam wees waar die politieke gemeenskap gepostuleer word as 'n demokratiese gemeenskap wat van binne norme van geregtigheid deur kommunikatiewe interaksie genereer. Uit Lacoue-Labarthe se oogpunt val Habermas terug op 'n meer gesofistikeerde weergawe van die mimetiese agon en, ironies genoeg, op dieselfde politieke tradisie waaruit fascistiese politiek gebore is.

Lacoue-Labarthe se tipering van die Westerse politieke tradisie maak dit duidelik dat die oënskynlik duidelike keuse tussen normatiewe en estetiese politiek 'n valse keuse is. Die krisis van Auschwitz beklemtoon juis tot welke mate die Westerse normatiewe ideale, insluitende Habermas se deliberatiewe of immanente normatiewe demokratiese gemeenskap, reeds 'n estetisering van die politiek behels. Dit sou uit hierdie oogpunt beide onhoudbaar en gevaarlik wees om te wil volhou dat 'n ondersoek van die estetiese dimensie van politiek onnodig geword het. Dit strek tot Nietzsche, Arendt en Lyotard se krediet dat hulle juis op hierdie dimensie fokus in 'n poging om die houvas van die dominante Westerse politieke estetika te probeer verbreek.

³¹ Lacoue-Labarthe (*op cit supra* n 29) 68.

Hiermee is reeds duidelik dat die estetisering van die reg, net soos Habermas se formalisering van die reg, deur 'n onontkenbare normatiewe dimensie gekenmerk word. Dit is nietemin steeds nodig om ook stil te staan by die beswaar dat die estetisering van die reg noodwendig 'n fascistiese verering van politieke geweld impliseer.

3 Estetisering en Europese fascisme

Onder die skrywers wat die estetisering van die reg en politiek voor die voet verwerp, word die slagkreet gereeld gehoor dat die estetisering van die reg en politiek, soos dit onder andere deur Nietzsche, Arendt, Lyotard onderneem word, by die politiek van fascisme betrek is en daarom vanselfsprekend afgewys moet word.³² Dié slagkreet vorm deel van 'n breër neiging om die postmoderne Franse intellektuele toneel van die laat twintigste eeu te beskryf as 'n misplaasde voortsetting van die eksistensialistiese alternatief wat die fascistiese Duitse intelligensia (Carl Schmitt, Ernst Junger en Martin Heidegger) gedurende die 1920's en 1930's in reaksie op die Weimar Republiek verwoord het.³³ Vir dié argument het die onthulling aan die einde van die 1980's van Paul de Man se Nazi-gesinde oorlogsjoernalistiek en Heidegger se Nazi-simpatie, tesame met die hernuwde belangstelling onder postmoderniste in die werk van Carl Schmitt ná sy dood in 1985, genoeg skietgoed gebied.

³² Sien byvoorbeeld Richard Wolin "Carl Schmitt: the conservative revolutionary habitus and the aesthetics of horror" 1992 *Political Theory* 424; Walter Benjamin *Illuminations* (1973) 219; Christopher Norris *Uncritical Theory* (1992) 162; Nancy Fraser "The French Derridians: politicizing deconstruction or deconstructing politics" 1984 *New German Critique* 127; William Scheuerman "Carl Schmitt's critique of liberal constitutionalism" 1996 *Review of Politics* 299; Seyla Benhabib "Democracy and difference: reflections on the metapolitics of Lyotard and Derrida" 1994 *The Journal of Political Philosophy* 1; Martin Jay "Hannah Arendt: opposing views" 1978 *Partisan Review* 347; Terry Eagleton (*op cit supra* n 23) 366; Rainer Nagele "The eyes of the skull: Walter Benjamin's aesthetics" in Patrick Roblin (red) *The aesthetics of the critical theorists* (1990) 207. Ek het reeds vlugtig daarop gewys dat Habermas se teorie van rasionalisasie geen ruimte laat vir die herwinning van politiek vanuit die domein van modernistiese kuns nie. Vir Habermas vorm die estetisering van politiek bloot die teenkant van die tegnokratisering van die politiek wat albei spruit uit 'n ontkenning van die kommunikatiewe bakermat waaruit die lewenswêreld en demokratiese politiek konstant gebore word. Sien spesifiek hieroor Jurgen Habermas (*op cit supra* n 23) 38.

³³ John McCormick "Fear, Technology, and the state: Carl Schmitt, Leo Strauss, and the revival of Hobbes in Weimar and National Socialist Germany" 1994 *Political Theory* 619; William Scheuerman "Revolutions and constitutions: Hannah Arendt's challenge to Carl Schmitt" 1997 *Canadian Journal of Law and Jurisprudence* 141. Sien in die algemeen ook David Dyzenhaus "Legal theory in the collapse of Weimar: contemporary lessons?" 1997 *American Political Science Review* 121.

Die ideologiese gelykstelling van die postmoderne estetisering van politiek en fascisme berus tot 'n groot mate op die kritiek wat Walter Benjamin in die 1930's teen fascistisme geformuleer het. Benjamin se kritiek was uit 'n kommunistiese oogpunt geskryf en daarop gerig om aan te toon hoe die fascistiese oplossing noodwendig gedoem was om politiek in estetiese terme te bedink en in permanente bewapening en volgehoue oorlog te verval. Benjamin se tese oor die estetiese aard van fascistiese politiek is vir die eerste maal geformuleer in reaksie op 'n bundel essays oor die aard van oorlog wat onder die redaksie van Ernst Junger byeengebring is.³⁴ In die bundel essays word die voortdurende oorlog en die heldhaftige soldaat gevier as die suiwerste manifestasies van die Duitse gees. Vir Benjamin het die essays getuig van 'n gevaarlike tendens in fascistiese politiek om oorlogsgeweld in estetiese terme te verheerlik, 'n tendens wat hy beskryf het as die "estetisering van politiek" aan die hand van die beginsels van *l'art pour l'art*.³⁵ Die fascistiese estetisering van politiek het die staat in diens gestel van totale mobilisasie en volgehoue oorlog bloot ter wille van oorlog.

Hierdie voorlopige ontleding van die wese van fascistiese politiek is vyf jaar later verder deur Benjamin verfyn. In sy bekende essay "The work of art in the age of mechanical reproduction"³⁶ onderskei Benjamin tussen die fascistiese estetisering van die politiek en die kommunistiese politisering van kuns.³⁷ Benjamin verduidelik vir die eerste maal waarom fascisme gedoem is om in die estetisering van politiek te verval. Volgens Benjamin spruit die krisis van fascistiese politiek uit 'n poging om die nuwe proletariese massa en produksiekragte te organiseer en te mobiliseer sonder om die bestaande onderliggende produksieverhoudinge of eiendomstruktuur van die samelewing daardeur te verander. Die logiese resultaat van hierdie poging is die estetisering van die politiek. Die logiese resultaat van die estetisering van die politiek is volgehoue oorlog.³⁸

³⁴ Walter Benjamin "Theories of German Fascism: on the collection of essays *War and Warrior*, edited by Ernst Junger" in 1979 *New German Critique* 120.

³⁵ Benjamin (*op cit supra* n 34) 122.

³⁶ Opgeneem in Walter Benjamin *Illuminations* (1973) 219-253.

³⁷ Benjamin (*op cit supra* n 36) 244.

³⁸ Benjamin (*op cit supra* n 36) 243.

All efforts to render politics aesthetic culminate in one thing: war. War and war only can set a goal for mass movements on the targets scale while respecting the traditional property system. This is the political formula of the situation. The technological formula may be stated as follows: Only war makes it possible to mobilize all of today's technical resources while maintaining the property system.

Die kapitalistiese produksiekragte het tegnologie tot so 'n mate ontwikkel dat dit, by gebrek aan die kommunistiese transformasie van die samelewing, slegs in volskaalse oorlogsgeweld kan ontlaai.³⁹

'Fiat ars-pereat mundus,' says fascism, and expects war to supply the artistic gratification of a sense perception that has been changed by technology. This is evidently the consummation of *l'art pour l'art*. Mankind's self-alienation has reached such a degree that it can experience its own destruction as an aesthetic pleasure of the first order. This is the situation of politics which Fascism is rendering aesthetic.

Daar is nie 'n tekort aan voorbeelde van die soort estetiese verheerliking van oorlog wat Benjamin voor die deur van fascisme as 'n kultuur van konstante oorlogvoering en totale mobilisasie lê nie.⁴⁰ Benjamin se aanvanklike ontleding van fascisme as 'n estetisering van politiek het onlangs weer herleef rondom die debat oor die politieke implikasies van postmodernisme. Hiervoor is Richard Wolin grootliks verantwoordelik.

Wolin het sy proefskrif in 1980 oor Benjamin voltooi en dadelik begin om die werk van Derrida en

³⁹ Benjamin (*op cit supra* n 36) 244.

⁴⁰ Benjamin (*op cit supra* n 36) 243-244 verwys byvoorbeeld na die digter Marinetti wat verklaar: "For twenty years we Futurists have rebelled against the branding of war as antiaesthetic Accordingly we state ... War is beautiful because it establishes man's domination over the subjugated machinery by means of gas masks, terrifying megaphones, flame throwers, and small tanks. War is beautiful because it enriches the flowering meadow with the fiery orchids of machine guns."

Die politiek van totale mobilisasie wat Benjamin met die fascistiese estetisering van die politiek assosieer, word eweneens treffend deur Goebels verwoord. In 1933 skryf hy die volgende oor die rol van kuns en kunstenaars in die staat: "Politics, too, is perhaps an art, if not the highest and most embracing there is. Art and artists are not only there to unite; their far more important task is to create a form, to expel the ill trends and make room for the healthy to develop" en "Politics is the plastic art of the state" (aangehaal in Lacoue-Labarthe (*op cit supra* n 29) 61 en 62).

Lyotard as nuwe weergawes van die ou fascistiese estetisering van die politiek te kritiseer.⁴¹ Onder die invloed van Habermas se model van kommunikatiewe rasionaliteit verwerp Wolin post-strukturalisme (Derrida en Lyotard) en eksistensialisme omdat dit volgens hom neerkom op pogings om etiek op estetiese oorwegings te grond (Lyotard is hier vir hom die beste voorbeeld).⁴² Vir Wolin staan die postmoderne estetisering van etiek in die teken van Nietzsche en Bataille wat beide in die plek van die self-realiserende gemeenskap 'n *ekstatische gemeenskap* daarstel. Hierdie gemeenskap strewe nie langer na organiese totaliteit of self-teenwoordigheid nie maar word daargestel deur andersheid en heterogeniteit. Dit is 'n gemeenskap buite die raamwerk van gelyksoortige ekonomiese of kommunikatiewe ruiltransaksies wat in diens staan van nie-produktiewe ontleding. Nietzsche se viering van 'n Dionysiese selfvernietiging of selfoorgawe dien volgens Wolin as model vir die ekstatische gemeenskap. Vir Wolin keer al die gevare wat Benjamin in die estetisering van die politiek aangetref het terug in die postmodernistiese ideaal van die ekstatische gemeenskap. Watter beter ondersteuning vir Wolin se kritiek as Bataille se eie toegif dat sy fasinasië met die estetika van geweld en met 'n politiek van transgressie 'n paradoksale fascistiese tendens openbaar?⁴³

Wolin se kritiek koppel postmodernisme aan die eksistensialistiese reaksie teen die Weimar Republiek wat gedurende die 1920's in Duitsland na vore getree het. Carl Schmitt is volgens hom 'n uitstekende voorbeeld van hierdie reaksie. Wolin lees Schmitt se konstitusionele teorie teen die agtergrond van konserwatiewe Duitse fascisme. Een van die fundamentele konseptuele teenstellings binne hierdie fascistiese denkpatroon is die tussen die held (soldaat) en die bourgeois. Die held floreer op risiko, onsekerheid, gevaar, grenssituasies terwyl die lewe van die bourgeois toegewei is aan beusulagtige berekenings van utiliteit en sekuriteit. Hierdie viering van heroïese politiek verklaar volgens Wolin waarom Schmitt vyandig staan teen die reëlmatigheid van die liberale demokratiese politiek en neig om die wese van politiek in oorlog (die tref van die onderskeid tussen vriend en vyand) te vind.⁴⁴

⁴¹ Sien byvoorbeeld Richard Wolin *An Aesthetics of Redemption: A Study in the Philosophical Criticism of Walter Benjamin* (1980); Richard Wolin *The Politics of Being: The Political Thought of Martin Heidegger* (1990).

⁴² Richard Wolin *The Terms of Cultural Criticism: The Frankfurt School, Existentialism, Poststructuralism* (1992) 16.

⁴³ Wolin (*op cit supra* n 42) 13.

⁴⁴ Wolin (*op cit supra* n 32) 427-429.

Die wortel van Schmitt se estetisering van die politiek word deur Wolin teruggevoer tot die vitalistiese lewensfilosofie of eksistensialisme van Nietzsche. Die vitalistiese kritiek van rasionalisme is gegrond op die beeld van die mens as iemand wat oorgelewer is aan die wil tot lewe en die wil tot mag. Dit is uit hierdie lewensfilosofie dat die eksistensiële voorkeur vir grenssituasies spruit. In die gevaar en onsekerheid van grenssituasies kan die mens se bestaan met meer egtheid en vitaliteit na vore tree. Die fasinasië met grenssituasies lei tot 'n kritiek van bourgeois allegaagtheid en demokratiese norme. Terselfdertyd druk die lewensfilosofie en eksistensialisme volgens Wolin 'n estetiese sentiment uit - die estetika van terreur wat voorkeur verleen aan breke, verbrokkeling en skok. Wolin assosieer hierdie sentiment met die estetika van modernistiese kuns, wat vir hom 'n estetika van verskeuring is waarin die uitsondering meer interessant is as die reël.⁴⁵

[A] general fascination with 'limit situations' (Grenzsituationen) and extremes; an interest in transposing the fundamental experiences of aesthetic modernity - shock, disruption, experiential immediacy; an infatuation with the sinister and forbidden, with the "flowers of evil" - to the plane of everyday life, thereby injecting an element of enthusiasm and vitality in what has otherwise become a rigid and lifeless mechanism.

Wolin verwerp die poging van Carl Schmitt om hierdie estetiese sentiment direk op die politiek toe te pas - Wolin se weergawe van die estetisering van die politiek. So 'n politiek sou die estetiese begeerte vir die uitsondering wat die grense van begrip oorskry as beginpunt neem vir die alledaagse omgang met die werklikheid. Die resultaat sal volgens Wolin, steeds onder invloed van Benjamin, bloot 'n verval tot geweld wees. Die poststrukturalisme van Lyotard is volgens Wolin 'n voortsetting van dieselfde vitalistiese estetika wat in Schmitt se geval reeds in fascistiese geweld verval het.

Wolin se beskrywing van postmodernisme as 'n gedoemde poging om die estetiese sentiment van modernisme na die praktiese sfeer oor te dra is oor die afgelope twee dekades deur 'n verskeidenheid

⁴⁵ Wolin (*supra op cit* n 41) 30. Wolin verwys hier na die gedeelde estetiese perspektief van Carl Schmitt, Ernst Junger en Martin Heidegger.

invloedryke denkers oorgeneem.⁴⁶ Christopher Norris, nog 'n invloedryke kritikus van Lyotard en postmodernisme, beskryf postmodernisme soos volg:⁴⁷

For what we have witnessed of late among ... theorists and commentators on the postmodern cultural scene has been a move not only to 'textualize' everything in sight - as by treating history, philosophy, jurisprudence, sociology, and other disciplines as so many optional 'kinds of writing', discourses devoid of referential content or distinctive validity-claims - but also, in Walter Benjamin's prescient phrase, to 'aestheticize politics' by removing such questions as far as possible from the realm of determinate truth and falsehood.

Dit is egter nie alleen Lyotard en postmodernisme wat by hierdie debat betrek word nie. Verskeie skrywers beskou Arendt, net soos Lyotard onder invloed van Nietzsche, as 'n navolger van Carl Schmitt. Volgens Martin Jay is Arendt 'n woordvoerder van 'n soort politieke eksistensialisme wat neerkom op 'n estetisering van politiek ter wille van politiek, gesuiwer van alle instrumentele oorwegings.⁴⁸ Jay vind dit ironies dat Arendt probeer vlug uit die kloue van fascisme en totalitarisme maar reguit in die arms van eksistensiële politiek hardloop. Die gevaar van haar Schmittiaanse estetisering van die politiek (gesuiwer van alle rasonale en normatiewe oorwegings) is dat die affiniteit vir breke en grenssituasies maklik in 'n politiek van geweld kan verval (soos Benjamin volgens Jay reeds vroeër aangedui het).⁴⁹

Nancy Fraser lê die postmoderne estetisering van die politiek voor die deur van 'n oordrewe suspisie

⁴⁶ Seyla Benhabib (*op cit supra* n 32) lees Lyotard (en Derrida) ook as Schmittiaanse denkers en as sodanig as 'n voortsetting van die abortiewe eksistensiële alternatief uit die 1920's op die Weimar republiek. Lyotard (en Derrida) beklemtoon in hulle denke volgens haar 'n invalshoek waarvolgens politieke verskynsels verstaan moet word vanuit grenservaringe. Sodoende herhaal hulle, volgens Benhabib in navolging van Wolin, dieselfde meta-politieke probleem van die fascistiese kritici van die Weimar republiek soos Carl Schmitt, Ernst Junger en Martin Heidegger. Net soos Wolin glo sy dat die grense van hierdie siklus verbreek kan en moet word deur 'n rekonstruksie van deliberatiewe demokrasie.

⁴⁷ Norris (*op cit supra* n 32) 166.

⁴⁸ Jay (*op cit supra* n 32) 351.

⁴⁹ Jay (*op cit supra* n 32) 363.

van rasionaliteit en tegnologie.⁵⁰ Volgens haar lei die volskaalse wantroue van rasionaliteit onder sommige kritiese teoretici en postmoderniste tot 'n selfs meer ongenueeerde suspisie van liberale demokratiese politieke praktyke sodat die moontlikheid van 'n demokratiese politieke opposisie afgemaak word as nog 'n vorm van administrasie en instrumentele rasionaliteit. Vir Fraser is dit te verstane dat die oordrewe suspisie van rasionaliteit in baie gevalle sal lei tot die gevolgtrekking dat die stryd voortaan meer sydelings in estetiese terme gevoer moet word. Saam met denkers soos Albrecht Wellmer,⁵¹ Jurgen Habermas,⁵² Richard Wolin⁵³ en Karl-Otto Apel⁵⁴ word die verskuiwing van die stryd vanaf demokratiese politiek na estetika deur Fraser beskou as 'n simptoom van 'n ongenueeerde en eng siening van moderniteit en die aard van rasionaliteit. Die estetiese alternatief is die uitvloeisel van die patologie van instrumentele rasionaliteit en die uitwerking daarvan op die politiek.

Ook hierdie volskaalse of ideologiese verwerping van enige estetiese regsfilosofiese perspektief berus op 'n erg reduksionistiese interpretasie van estetiese moderniteit. Vir die meeste kritici behels die estetisering van die reg niks meer nie as 'n viering van transgressie, andersheid en fragmentasie bloot ter wille van fragmentasie, andersheid en transgressie. Die estetiese republiek is hiervolgens bloot die viering en toepassing van die modernistiese estetiese sentiment van skok en verbreking van alle konvensies en norme in die naam van estetiese vitaliteit in wat voorheen die sfeer van konstitusionele (normatiewe) politiek was. Die resultaat is die ongeërgde verbreking van alle norme ter wille van 'n meer vitalistiese ekstatische politiek - die soort ekstase waarvoor die eksistensialistiese kritici van die konstitusionele politiek van die Weimar Republiek, net soos Nietzsche voor hulle, slegs in oorlog uiting kon vind.

Soos reeds hierbo opgemerk is word hierdie siening van estetiese moderniteit nie deur Arendt en

⁵⁰ Fraser (*op cit supra* n 32) 153.

⁵¹ Albrecht Wellmer *The Persistence of Modernity* (1991) 1-35; Albrecht Wellmer (*op cit supra* n 23) 33.

⁵² Habermas (*op cit supra* n 23).

⁵³ Wolin (*op cit supra* n 45) 4.

⁵⁴ Karl-Otto Apel "Types of rationality today: the continuum of reason between science and ethics" in *Karl-Otto Apel: Selected Essays (II) - Ethics and the Theory of Rationality* (1996) 137.

Liotard gedeel nie.⁵⁵ Nie alleen word die normatiewe dimensie van Arendt en Lyotard se denke deur Wolin tot morele anargie vervlak nie. die modernistiese reaksie teen moderniteit word eweneens daardeur tot estetiese anargie vervlak.⁵⁶

⁵⁵ Terry Eagleton is een van die min kritici van die estetiese republiek wat ook nie op hierdie siening van modernistiese kuns steun nie. Eagleton gee genoeg aandag aan die estetisering van die politiek om te onderskei tussen 'n linkse en 'n regse weergawe daarvan (Eagleton (*op cit supra* n 32) 366-372). Die regse weergawe staan in die teken van romantiese kuns en kom in wese neer op wat Lacoue-Labarthe mimetologie noem - die samelewing as 'n selfvormende estetiese verskynsel wat uitdrukking gee aan 'n boedegronde immanente logika (Lacoue-Labarthe (*op cit supra* n 29) 70). Eagleton maak dit duidelik dat dit die regse weergawe van die estetiese republiek is wat tot fascisme aanleiding gegee het (369). Die linkse weergawe het vir hom meer potensiaal maar word uiteindelik ook deur hom verwerp. Die linkse weergawe staan in die teken van modernisme. Teen die einde van die 19de eeu raak die romantiese tradisie van kuns as die ideale versoening tussen subjek en objek onmagtig. Dit is die moment van modernisme. In laat-kapitalisme waar die menslike leefwêreld volledig in reïfiseerde vorm bestaan, volkome gerasionaliseer en tot op die laaste detail geadministreer is, is positiewe politiek en estetika nie meer moontlik nie. Weerstand neem die vorm aan van stil verset en ontkenning. Estetiese outonomie word 'n soort negatiewe politiek.

Vir Eagleton word die negatiewe estetika van Adorno later omgesit in die negatiewe politiek van Lyotard (370). In post-strukturalistiese denke word die modernistiese negatiewe estetika die spoor, die aporia, en die onsêbare verskil wat alle formalisering ontwyk, die moment van mislukking, oorskiet en genot waar vir 'n vlietende oomblik iets van anderkant die grense van metafisika moontlik word. Hierdie waarheid kan aangetoon word maar nie uitgespreek word nie. Die tradisie van modernistiese negatiewe estetika bied daarom volgens Eagleton te wankelrige basis wanwaar 'n politiek bedryf kan word. In elk geval het die modernistiese tradisie se moment om 'n alternatiewe soort politiek op te roep verby gegaan. Dit is in geneutraliseer deur die estetisering van die samelewing waarteen dit uit 'n outonome posisie wou ingryp. In die eerste plek deur fascisme maar later deur die opkoms van verbruikerskapitalisme en postmodernisme:

"The wholesale aestheticization of society had found its grotesque apotheosis for a brief moment in fasism, with its panoply of myths, symbols, and orgiastic spectacles, its repressive expressivity, its appeal to passion, racial intuition, instinctual judgement, the sublimity of self-sacrifice and the pulse of blood. But in the post-war years a different form of aestheticization was also to saturate the entire culture of late capital, with its fetishism of style and surface, its cult of hedonism and technique, its reifying of the signifier and the displacement of discursive meaning with random intensities ... We are now, so we are told, in the era of postmodernism". (373)

Eagleton vind in Habermas se teorie van kommunikatiewe rasionaliteit 'n meer lewensvatbare voortsetting van die klassieke estetiese tradisie en die reaksie teen die aansprake van abstrakte rasionaliteit (405). Die ontmagting van daardie tradisie moef nie oor te gaan in negatiewe estetika en negatiewe politiek nie. Die klassieke estetiese verdediging van die lewenswêreld word opgeneem deur die eis dat tegnies-instrumentele rasionaliteit onderhewig gestel word of altyd ontvou binne die beperkinge van kommunikatiewe rasionaliteit of deliberatiewe demokratiewe politiek. Eagleton verwerp die estetisering van regsformalisme omdat dit in die een geval lei tot 'n *fascistiese politiek* en in die ander tot 'n *negatiewe politiek*. In die plek van beide weergawes van die estetiese republiek verdedig Eagleton die *kommunikatiewe politiek* van Habermas.

⁵⁶ In teenstelling met hierdie ooreenvoudigings is modernistiese kuns vir Lyotard byvoorbeeld juis 'n voorbeeld van die problematisering van deterministiese norme sonder om daarmee die eis om normatiewiteit op te hef (Lyotard *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge* (1984) 81). Modernistiese kuns is hiervolgens 'n meer ingrypende ondersoek na die geboortelikheid van moderne normatiewiteit as wat gewoonlik in die regsfilosofiese regverdiging van normsisteme aangetref word. Dit is alles behalwe 'n viering van kreatiewe vrysel. Sien verder die bespreking in hoofstuk 5.

Om voorlopig saam te vat: Die kort oorsig oor die ideologiese verwerking van die estetisering van die reg het aan die lig gebring dat dit op 'n baie eng Nietzscheaanse interpretasie van estetiese moderniteit berus. Die trefkrag van hierdie kritiek sou daarom onmiddellik verbreek kon word indien aangetoon kan word dat die estetisering van die reg veel meer genuanseerde vorme kan aanneem. Indien daarin geslaag kan word, sou die moontlikheid dat 'n estetisering van die reg onontbeerlik vir die republikeinse projek is opnuut gekonfronteer moet word. Daar sal dan nie meer eenvoudig aanvaar kan word dat dit in alle weergawes daarvan irrasioneel, fascisties en nihilisties is, soos Dennis Davis onlangs nogmaals in die Suid-Afrikaanse konteks beweer het nie.⁵⁷ Op hierdie punt is dit miskien dienstig om terug te keer tot Martin Jay se waarskuwing teen die ideologisering van die kritiek teen estetiese politiek waarmee ek die hoofstuk begin het.⁵⁸

[N]ot every variant of the aestheticization of politics must lead to the same dismal end. The wholesale critique of 'the aesthetic ideology', to return to our initial question, can thus be itself deemed ideological if it fails to register the divergent implications of the application of the aesthetic to politics. For ironically, when it does so, it falls prey to the same homogenizing, totalizing, covertly violent tendencies it too rapidly attributes to 'the aesthetic' itself.

Presies hoe uiteenlopend die implikasies van die toepassing van die estetiese op die terrein van die politiek vir die normatiewe projek van post-apartheid Suid-Afrika kan wees, word in die volgende drie hoofstukke met verwysing na die estetiese politiek van Nietzsche, Arendt en Lyotard ondersoek.

⁵⁷ Davis (*op cit supra* n 27) 178 en "Duncan Kennedy's *A critique of adjudication: a challenge to the 'business as usual' approach of South African lawyers*" 2000 *SALJ* 697. Vir 'n indringende kritiek van Davis se posisie wat begin om tussen verskillende weergawes van die estetisering van die reg te onderskei sien Johan van der Walt "The quest for the impossible. the beginning of politics: a reply to Dennis Davis" 2001 *SALJ* 463. Van der Walt onderskei in navolging van Lyotard duidelik tussen die etiek van estetiese modernisme en die etiek van postmodernisme. Dit is om dieselfde rede dat Van der Walt verseg om sy dekonstruktiewe tekste as 'n vorm van postmodernisme aan te merk. 'n Soortgelyke siening van postmodernisme word deur Frederic Jameson (*op cit supra* n 11) 1-55 verdedig. Van der Walt se antwoord op Davis is belangrik omdat dit die eerste poging verteenwoordig om post-apartheid republikanisme met estetiese moderniteit te verbind.

⁵⁸ Jay (*op cit supra* n 1) 83.